

Els Congressos de Ceràmica Medieval a la Mediterrània: del Col·loqui de Valbonne (1987) al Congr s de Mallorca (2003)

G. ROSSELLÓ BORDOY

Introducció

La primera convocatòria dels col·loquis sobre la cer mica medieval de la Mediterrània fou idea dels investigadors francesos del CNRS i d'aquells que a l'empara de la Universitat d'Aix-en-Provence tenien una d ria comuna que mai havia pogut gaudir d'un camp de debat adient. D'una manera especial en el nostre país els investigadors preocupats pels problemes d'aplicació de la tècnica arqueològica a l'estudi de l'Edat Mitjana no havíem tingut portes obertes als *Congresos Nacionales de Arqueologia* (CNA) fins la celebració del XII Congr s (Jaén, 1971) quan, gràcies al mestratge del professor Alberto del Castillo Yurrita que va facilitar aquesta apertura, pogu em comptar amb una sessió especialitzada on, endemés de l'estudi de les necr polis medievals de Castella, es va debatre la descoberta important del Castell Form s de Balaguer, presentada aleshores per Lluís Díez Coronel i Montull.

Esforsos aillats duts a bon termini per Carles Posac i Mon, Manuel Casamar, Juan Zozaya i jo mateix en el camp de l'arqueologia andalusina foren publicats a posteriors congressos o bé a les planes de la revista *Al-Andalus* que aleshores comptava amb una molt interessant *Cr nica Arqueol gica de la España musulmana*, gairebé sempre redactada pel senyor Torres Balb s, el qual, a dir veritat, mai va impedir les nostres col·laboracions i d'altres especialistes forans.

Tal volta un precedent internacional el podríem cercar a la reunió que l'any 1971 es celebr  a Hammamet (Tun ssia) convocada per l'*Institut d'Archeologie et Art*. Reunió que, en no ser publicades mai les *Actes*, va resultar per complet fallida.¹

Malgrat tot i en especial l'amplitud del tema que abastava la cer mica mediterrània sense límits cronològics, els contactes amb companys tunissencs, algerins, magribins, libis, egipcis, i siris fou profitós per als especialistes europeus. (França, Itàlia i Espanya mateixa) que per primera vegada, almenys pel que m'afecta personalment, establim uns contactes científics amb l'altra riba de la mar nostra, contactes que encara perduren en molts de casos.

El primer col·loqui: Valbonne 1978

---

¹ La comunicació referida a Mallorca, presentada en aquella ocasió, fou publicada posteriorment. Vegeu G. ROSSELLÓ BORDOY: "La cer mica  rabe en Mallorca. Avances sobre su tipología y cronología", *Mayurqa*, 14, Palma, 1975, 215-230. Tirada apart a *Trabajos del Museo de Mallorca* 20.

Sophia Antipolis, el centre d'investigació del CNRS, fou el primer lloc d'encontre. La convocatòria rebé el nom de Col·loqui i el tema d'anàlisi estava circumscrit a la Mediterrània Occidental. Ens reunírem representants d'Argèlia (1), Espanya (13), França (52), Gran Bretanya (3), Itàlia (11), Tunísia (1) Estats Units d'Amèrica (2) i després de les paraules de benvinguda del professor Michel de Boüard, capdavanter en aquestes investigacions aleshores, es discutiren 39 temes entre ponències i comunicacions.

Els representants espanyols que treballàvem en aquests camp mai havíem pogut establir contactes directes, deixant de banda casos especials (Zozaya i jo mateix que des d'anys enrere ens coneixíem i havíem pogut contrastar opinions). Aquells primerencs contactes personals foren l'inici d'una fructuosa relació posterior.

En aquella ocasió Manuel Riu Riu i els seus deixebles catalans, dels quals Joan Cabestany, vell company d'estudis a la Universitat de Barcelona, havia deixat les investigacions sobre el món clàssic per endinsar-se, com jo mateix, en l'estudi de la ceràmica medieval, encapçalaren una nodrida representació.

Noves incorporacions als estudis medievals com Julio Navarro, Iñaki Padilla i María Paz Soler foren el començament d'una ulterior col·laboració.

Les Actes² publicades pel CNRS l'any 1980 suposaren un corpus complet, d'informació novella, on per primera vegada la ceràmica deixava de ser analitzada per historiadors de l'art i era tractada amb metodologia arqueològica.

Fins i tot les aportacions dels geòlegs (Mannoni i Picon) presentaren un nou panorama que augurava descobertes de primera categoria.

Els resultats queden reflectits a l'índex que s'acompanya a l'Annex I.

A dir veritat les aportacions científiques d'aquest congrés propiciaren l'inici de moltes investigacions i en especial la coneixença de noves tècniques d'identificació que almenys podien augurar amb prou credibilitat el lloc de fabricació dels diferents espècimens ceràmics. Dada que avui, pel que fa a les produccions actuals, ha deixat de tenir vigència a causa de la transferència de matèries primeres d'un lloc a l'altre. Procés que, malgrat la mobilitat medieval de la peça obrada, no afectava, aleshores, al fang que per força era obtingut a partir de les argiles locals, no com a hores d'ara quan el fang industrialitzat arriba des de grans centres productors ja preparat per a la seva elaboració a les terrisseries escampades per tot arreu. Produïnt, sens dubte, una distorsió cabdal pel que fa a les possibles analítiques de les argiles utilitzades a diferents indrets i que, en realitat, poden provenir d'un mateix lloc.

Toledo, 1982: segona convocatòria

En aquesta ocasió fou el professor Gratignano Nieto Gallo, el que va obrir el Congrés en nom dels responsables del Ministeri de Cultura. L'acollida per part de la Diputació Provincial de Toledo féu possible aquesta reunió on la presència d'investigadors de diferents indrets fou important. Els participants foren 61, provinents

² *La céramique médiévale en Méditerranée Occidentale. X-XV siècles. Valbonne, 11-14 setembre 1978*, Paris, CNRS, 1980, 465 pp., 31,8 cm. ISBN 2-222-02575-3

d'Alemanya (1), França (8) Gran Bretanya (2) Itàlia (7), Marroc (1), Portugal (1) i Estats Units d'Amèrica (1). La resta foren estudiosos espanyols que, per primera vegada gaudírem d'un amplíssim *forum* que va permetre un profitós intercanvi científic i, sens dubte, didàctic.

Nieto Gallo, bon amic, mestre i una de les persones que més lluitaren per la defensa del Patrimoni Cultural, podríem considerar-lo com un paradigma de l'investigador que sense deixar de banda la protohistòria, el seu primer camp d'atenció, va considerar com a prioritària l'aplicació de les tècniques arqueològiques a l'estudi de l'Edat Mitjana. Cal recordar que va ser també un dels impulsors de l'*Asociación Española de Arqueología Medieval*, creada en aquelles saons. A la *Presentación* del número 0 del *Boletín de Arqueología Medieval*,³ portant veu de la *Asociación*, Nieto, en escrit pòstum, feia història dels motius que propiciaren llur creació, sens dubte, gestada al llarg del Col·loqui de Toledo.

Cal destacar que per primera vegada s'incorporaren al Col·loqui companys portuguesos, fins i tot el tema de la ceràmica de Portugal fou tractat per investigadors nostrats, aleshores treballant al país veí, com es pot veure a l'Index de comunicacions.

El Segon Col·loqui de Toledo va significar una nova dimensió per a la investigació de la ceramologia medieval de la Península Ibèrica. Cal recordar que fins anys després (1985) no es celebrà a Osca el I *Congreso de Arqueología Medieval Española*,⁴ reunió que suposà el primer encontre dels investigadors hispànics engrescats en el tema i que fins aquella reunió havíem vist tancades les portes dels *Congresos Nacionales de Arqueología* (CNA), com he comentat abans, circumscrits a prehistòria, protohistòria i arqueologia clàssica.

La reunió d'Osca, juntament amb la trobada de Toledo, foren les empentes més importants que reberen els estudis arqueològics aplicats a la història medieval. Bona prova d'aquesta afirmació han estat els ulteriors congressos que són mereixedors també d'un comentari semblant al que estam fent dedicat en exclusiva a les reunions d'estudi de la ceramologia medieval.

Les Actes de Toledo foren publicades amb retard l'any 1986,⁵ circumstància que unida a una curta edició va impossibilitar la deguda difusió de la temàtica exposada, que, com s'ha comentat significà per a la investigació del nostre país una fita cabdal, hagut compte, endemés, que el següent col·loqui es celebrà abans de la publicació de les Actes d'aquesta reunió. Els temes tractats es poden veure a l'Annex II.

Les comunicacions hispàniques presentades al Col·loqui de Toledo varen tenir una especial importància pel que fa no tan sols al món andalusí: Vascos (Toledo), Toledo capital, Niebla (Huelva), Caños de Meca (Cadis), Tossalet de Sant Esteve (València), Zavellà (Mallorca), sinó als estudis de síntesi referits a la ceràmica

³ Gratiano NIETO GALLO: "Presentación". *Boletín de Arqueología Medieval*, 0, Salamanca, 1986, 1-3. Publicación oficial de la Asociación Española de Arqueología Medieval. Desde el nº 1 (1987). ISSN 0213-6090.

⁴ *Actas del I Congreso de Arqueología Medieval Española. 17, 18 y 19 abril 1985. Huesca, Zaragoza, Diputación General de Aragón, 1986, 5 vols, 24 cm.*

Tomo I, Aragón - Metodología, 466 pp.

Tomo II, Visigodo, 318 pp.

Tomo III, Andalusí, 670 pp.

Tomo IV, Andalusí - Cristiano, 710 pp.

Tomo V, Cristiano, 724 pp.

ISBN 85-505-4756-3 (obra completa)

ISBN 85-505-4757-1

ISBN 85-505-4758-X

ISBN 85-505-4758-8

ISBN 85-505-4760-1

ISBN 85-505-4761-X

⁵ *Segundo Coloquio Internacional de Cerámica Medieval en el Mediterráneo occidental*, Madrid, Ministerio de Cultura, 1986, 459 pp., 29 cm.

ISBN 84-505-5832-6

esgrafiada, les llànties de cassola oberta i bec de pessic, les redomes i el paper de Mallorca com a difusor i receptor de productes ceràmics al llarg dels segles X a XIV.

D'altra banda i per primera vegada tot un seguici d'estudis sobre ceràmiques medievals produïdes dins l'àmbit cristià, en especial els territoris al nord del riu Duero ens oferien un panorama totalment nou que fins aquell moment havia passat per malla. Així caldria destacar els treballs sobre les troballes de Valdezate (Burgos), regió cantàbrica tant les comunes com les vidrades i esmaltades, Castrojeriz (Burgos), Nájera (La Rioja), Tafalla (Navarra) juntament amb novetats referides a Balaguer (Lleida), Manresa (Barcelona) o Viladecans (Barcelona) sense deixar de banda les interessants decoracions estampillades de Lorca (Múrcia).

El tema de les ceràmiques hispàniques tingué una projecció especial dins l'àmbit italià on la presència de productes baix medievals provinents de les terrisseries valencianes fou important. En aquest sentit el magnífic estudi sobre la troballa dels materials de Pula (Sardenya), troballa feta al llarg del segle XIX obrí un ampli debat sobre l'origen d'aquest tipus de terrissa decorada que si en un principi va tenir un clar origen nassarí ben prest les imitacions valencianes assoliren una importància tan gran que feren possible una difusió dels productes imitats que abastà pràcticament tota Europa.

Siena - Faenza 1984: la tercera convocatòria

En aquesta ocasió es celebrà a Siena i Faenza, a cura de la Universitat de Siena i del *Museo Internazionale della Ceramica* de Faenza. Era l'any 1984

L'extraordinària presència d'estudiosos italians (113) va fer d'aquest col·loqui un dels més nombrosos amb representació d'Argèlia (2), Bèlgica (2), Espanya (36), França (17), Gran Bretanya (5), Marroc (1), Portugal (2) i Estats Units d'Amèrica (6). Dissortadament fou la darrera vegada que els companys d'Argèlia participaren a les nostres reunions.

Les comunicacions foren 35 amb especial incidència pel que fa a producció dels diferents tipus ceràmics i centres de producció.⁶ Les referències corresponents queden recollides a l'Annex III.

Les aportacions de companys peninsulars va ser també important. L'atenció es centrà bàsicament en les produccions medievals cristianes tals com les ceràmiques grises catalanes, les ceràmiques decorades de la mateixa regió, o bé els primers intents de sistematització aplicant tècniques de caràcter arqueològic i defugint de criteris purament estilístics, de les produccions goticomudèjars de Paterna-Manisses, amb dues aportacions que analitzaven aspectes diferents de la producció, o les bases metodològiques per iniciar l'estudi de les ceràmiques fabricades a Tierra de Campos (Valladolid).

Les notícies sobre les produccions andalusines varen tenir dues intervencions puntuals sobre la manufactura de ceràmica de llambreig daurat de Murcia i una novedosa presentació dels materials d'època islàmica de Santa Fe de Oliva (València) que ens donava a conèixer la composició d'un aixovar rural propi d'un establiment agrícol. De caràcter general fou la meticulosa recerca de motius decoratius característics de les produccions omeies com a punt de partida d'una identificació dels llocs de producció ceràmica durant el segle X i les produccions desenrotllades després de

⁶ *La ceramica medievale nel Mediterraneo occidentale. Siena 8-12 ottobre 1984, Faenza 13 ottobre 1984*, Firenze, Edizioni All'Insegna del Giglio, 1986, 611 pp.

la desaparició dels tallers àulics a causa de la desfeta del califat de Còrdova i la seva pervivència al llarg del segle XI a terrisseries perifèriques.

Lisboa 1987: l'obertura a Occident

La quarta convocatòria tot mantenint la denominació de Col·loqui va tenir lloc a Lisboa l'any 1987.

Per primera vegada s'establiren uns temes de recerca tals com:

- La ceràmica de l'alta Edat Mitjana en el que es presentaren set comunicacions. S'obria pas a la relació món antic i món medieval, en una etapa prou oblidada i que per a molts de nosaltres era fonamental, en especial per aquells territoris hispànics que en un moment o altre varen tenir relació amb el poder bizantí que, malgrat la seva marginalitat (les illes Balears i Pitiuses, per exemple) intuïem tingué una especial incidència, de la qual res en sabíem.
- Un segon tema abastava la ceràmica del món islàmic i la seva relació amb Europa. Nou comunicacions ens assabentaren del problema no tan sols a l'àmbit andalusí sinó també a la relació amb Itàlia, el Midi francès i la meseta superior de la Península Ibèrica.
- Íntimament relacionat amb el tema anterior el següent es referia a les relacions Orient-Occident amb quatre comunicacions.

La reunió de Lisboa va suposar pels companys portuguesos el que havia passat al nostre país arrel de la reunió de Toledo. Una forta esperonada que a la llarga fou el començament d'una intensa activitat investigadora que cristalitzà anys després en les reunions de Tondela, Palmela, Mértola, etc. En aquesta ocasió nou comunicacions ens permeteren entrar per primera vegada en la coneixença de les ceràmiques tant islàmiques com cristianes de Faro, Braga, Beja, Castelo de Silva, Cerro de Vila, Mértola i de manera especial en la riquesa semàntica del portuguès, tan semblant a la de les llengües romàniques d'Espanya, gràcies a la deïxa de la llengua àrab, fenomen comú al castellà, català i portuguès.

També a Lisboa, per primera volta, es va introduir la presentació de *posters* per tal de donar a conèixer troballes puntuals i aspectes concrets d'interès general.

En aquesta primera ocasió els nou *posters* presentats es referiren a Portugal (4), Catalunya (2), Almeria (1) i Itàlia (2).

Cal destacar la presentació d'un estudi sobre ceràmica d'època visigòtica a la Península Ibèrica que iniciava un nou enfocament envers les produccions tardeoantigues que fins al Col·loqui de Lisboa gairebé no havien estat ateses. Les produccions de territoris cristians foren referides als territoris del Nord i Nordest de la península, troballes de ceràmica grisa a Barcelona, noves dades sobre la ceràmica de Valladolid, comparacions entre ceràmica cristiana i islàmica a la Marca Mitjana Central dels segles X a XII, així com la continuïtat de les produccions esgrafiades d'origen islàmic dins els obradors mudèjars de Paterna.

Comunicacions referides al món islàmic foren també importants tals com la dedicada a l'anàlisi de les variants i constants en la ceràmica andalusina, la producció valenciana de verd i morat en època califal a les primeres dades sobre les terrisseries i

forns del segle XI que començaven a descobrir-se a la ciutat de Dénia. Una síntesi sobre la ceràmica tardoalmoahade i els orígens de la ceràmica nasserina, fruit de les aportacions d'un nombros conjunt d'investigadors dispers per tota la geografia espanyola, posava les bases per a una ulterior coneixença dels productes manufacturats a terrisseries d'àmbit islàmic a partir del segle XIII

Les actes publicades l'any 1991⁷ recolliren les comunicacions indicades a l'Annex IV.

La incorporació de Portugal a l'àmbit geogràfic de la Mediterrània era qüestió òbvia. La situació fora de les aigües de la mar nostra res tenia a veure amb el contacte íntim que la nació portuguesa havia mantingut sempre amb la mar interior. És tal volta l'exemple de Mértola, amb la còpsadora sèrie d'epitafis en grec conservats en aquell indret, el punt d'inflexió d'aquests contactes que no tan sols foren palesos sota el moment andalusí sinó que es mantingueren de forma absoluta al llarg del Portugal medieval ja cristià.

El cinquè col·loqui: Rabat, 1991

Després de l'extensió de l'àmbit congressual a les terres portugueses era del tot necessari acostar a la riba meridional de la Mediterrània aquelles reunions que aleshores pareixia estaven ja ben ancorades dins el món científic.

Això fou possible gràcies a l'entusiasme dels companys magribins i en especial a l'interès de la directora de l'*Institut National des Sciences de l'Archéologie et du Patrimoine* institució que assolí les tasques d'organització.

La reunió tingué lloc l'any 1991 a Rabat. Seguint el costum establert al col·loqui anterior la temàtica a seguir fou la següent:

- Obradors tradicionals, arqueologia, tècniques. Es presentaren 11 comunicacions.
- Ceràmica d'època visigòtica i de l'alta Edat Mitjana: una sola comunicació.
- Ceràmica del món islàmic 13 comunicacions referides a l'àmbit andalusí (5), la influència islàmica a Sicília (5) i el Nord d'Àfrica (3).
- Ceràmica del món cristià amb 8 comunicacions de les quals dues tractaren d'aspectes italians, dues dedicades a productes francesos i la resta a temes hispànics.

Els 11 posters oferits a l'atenció dels congressistes donaren a conèixer aspectes francesos (1) i de la república del Níger (1), a terres italianes (6) i a qüestions hispàniques (3). Cal esmentar que en aquest apartat els límits cronològics ultrapassaren el que es considera com a propi de l'Edat Mitjana.

El nombre d'assistents fou de 79 persones en representació dels països següents: Alemanya (1), encara que la seva residència oficial fos a Espanya, Egipte (1), Espanya (27), França (25), Gran Bretanya (2), Itàlia (16), Marroc (2) i USA (2).

Per part dels investigadors nostrats les aportacions abastaren temes de caràcter general com el dedicat a les tècniques tradicionals de fabricació ceràmica a la

⁷ *A ceràmica medieval no Mediterrâneo Ocidental. Lisboa 16-22 de novembro 1987, Mértola, Campo Arqueológico de Mértola, 1991, 620 pp.*

Mediterrània Occidental de la investigadora alemanya Ilse Schutz, afincada a Agost (Alacant), després d'una intensa activitat de camps desenrotllada a Marroc. Emperò foren els estudis dedicats a les produccions andalusines els que aportaren més novetats tals com el dedicat a les ceràmiques de llambreig daurat, la tipologia ceràmica del Sudest d'al-Andalus, les troballes de l'arraval de El Fortí de Dènia o l'estudi tipocronològic de la ceràmica nasserina.

Dins els productes cristians cal esmentar l'establiment d'una primerenca tipologia de la ceràmica popular sevillana medieval i postmedieval primera referència dins els col·loquis a aquesta producció, estudis puntuals sobre la gerreta carenada de Castella i Lleó, les tècniques de fabricació dels obradors de Paterna i els contenidors ceràmics produïts al mateix indret destinats al comerç.

A la sèrie de *posters* destacaven els aplicats a les terrisses trobades a esglésies barcelonines del segle XIV, la producció patenera de ceràmica decorada en blau i llambreig metàl·lic i una interessant introducció sobre la ceràmica comuna de les muntanyes de Cantàbria. A l'Annex V queden reflectides les ponències i Comunicacions recollides a les Actes, que foren publicades publicades per l'Institut esmentat l'any 1995.⁸

La creació de l'AIECM2

A una reunió del Comitè Internacional dels Col·loquis, prèvia al Congrés de Rabat, celebrada el desembre de l'any 1989 a Palma de Mallorca a la seu del Museu de Mallorca es considerà la possibilitat d'instituir-se l'*Associació Internacional per a l'Estudi de la Ceràmica Medieval de la Mediterrània*, associació que assolí, amb data posterior, la plena legalitat d'acord amb la legislació francesa .

L'Associació quedà enregistrada sota les sigles AIECM2 i amplia l'àmbit de la seva activitat científica a tota la Mediterrània, hagut compte que l'extensió dels pressupòsits investigadors s'estenien ja a molts d'aspectes que ultrapassaven els límits geogràfics de la Mediterrània Occidental.

La sisena reunió: el Congrés de ceràmica medieval de la Mediterrània: Aix-en-Provence 1995

En aquest sentit la reunió convocada per l'any 1995 a Aix-en-Provence deixà de banda la denominació Col·loqui per convertir-se en Congrés, tot mantenint la numeració de les anteriors reunions. El comitè internacional determinà que el V Congrés tingués com a tema d'estudi dos aspectes:

- Mutacions i transferències tècniques.
- Ceràmica aplicada a l'arquitectura.

Les comunicacions a la primera ponència foren 67, mentre que a la segona se'n presentaren 13.

La participació fou prou nombrosa fins a 123 persones que representaven tres a països de l'Est, 32 a Espanya, 33 a França, 5 a Gran Bretanya, 2 a Grècia, 33 a Itàlia, 3

⁸ *Actes du 5ème colloque sur la céramique médiévale en Méditerranée occidentale. Rabat 11-17 Novembre 1991*, Rabat, Institut nationale des Sciences de l'Archeologie et du Patrimoine, 1995, 450 pp., 29,5 cm. ISBN 9981-109-00-2

a Marroc, 8 a Portugal, 1 a Suïssa i 2 a Tuníssia. Cal destacar la presència d'investigadors de l'Orient de la Mediterrània i de Grècia que amb els seus treballs obriren noves perspectives a la investigació.

En el primer apartat les aportacions hispàniques prestaren especial atenció envers les ceràmiques tardoantigues tals com les ceràmiques del Nord-est de la Península Ibèrica i les Balears durant els segles V - X i les produccions visigòtiques a Catalunya central al llarg dels segles V - VII, estudis que reprengueren una temàtica que fins aleshores havia tingut entrada als *Congresos Nacionales de Arqueología*.

Les produccions d'al-Andalus foren ateses a partir de la ceràmica esgrafiada del Museu de l'Alhambra i la terrisseria de la Casa de los Tiroso amb una producció postcalifal prou interessant, mentre que els aspectes propis del món cristià medieval es centraven en les produccions ceràmiques de Lleó i la comunicació sobre la terrissa decorada en verd i manganès de l'escudelleria de Duque de la Victoria (Valladolid) que suposà una perduració d'una tècnica decorativa fora dels estrictes límits del món medieval i que caldria confrontar amb la resurrecció del verd i manganès de Mallorca, que coneixem baix el nom de ceràmica de pinzell. Altres intervencions foren dedicades als productes de València de don Juan, peces de descàrrega de les voltes de l'església de S. Fèlix de Sabadell, ceràmica mudèjar sevillana i contenidors per emmagatzemar i transport a la Mediterrània nordoccidental.

Sobre l'aplicació de les ceràmiques a estructures arquitectòniques foren presentades diverses aportacions referides als orígens dels alicatats i rajoles decorades hispano musulmanes, la decoració del Castell Formós de Balaguer, la ceràmica d'aplicació arquitectònica del mudèjar aragonès, les fabricacions de Paterna, paviments valencians i els resultats inicials de les excavacions de la Sala Capitular del monestir de Santa Clara de Mallorca. La relació de comunicacions es pot veure a l'Annex VI.⁹

El congrés de Tessalònica: any 1999

Una de les característiques fonamentals dels Congressos de Ceràmica Medieval de la Mediterrània ha estat l'impacte exercit en aquells països que han acollit les respectives convocatòries. Tal fet no fou aliè a la reunió de Tessalònica de l'any 1999.

És del domini públic que per a tots els interessats en la coneixença de la ceràmica bizantina aquesta era una assignatura pendent, no de bades sota el terme bizantí s'amaguen mil anys d'història i un àmbit geogràfic que ultrapassa els límits estrictes de la Mediterrània, tant oriental com occidental. Davant tal diversitat espacial i temporal no resultava fàcil endinsar-se dins les moltes fases de la cultura del món bizantí i en especial en destriar les in comptables variants regionals. Temps i espai eren, de bon de veres, un desafiament a tenir en compte.

Si bé quelcom era conegut, es trobava dispers i no sempre accessible. Les publicacions sobre l'Àgora d'Atenes i el seu Museu auguraven resultats òptims; els estudis sobre produccions africanes, sempre a cavall entre la producció romana tardana i la islàmica inicial necessitaven d'una sistematització clara, mentre que les produccions orientals eren pràcticament desconegudes.

Tessalònica de bell antuvi oferí als investigadors una magnífica exposició on es recollien tots els espècimens més importants de la producció generada en el cor

⁹ *La céramique médiévale en Méditerranée. Actes du VIe Congrès de l'AIIMEC2. Aix-en-Provence 13-18 novembre 1995*, Aix-en-Provence, Narration éditions, 1997, 712 pp. + XVI làms., 29,2 cm. ISBN 2-909825-11-

geogràfic de l'imperi, l'antiga Hèlade, juntament amb un magnífic catàleg que posava a l'abast de tothom aquelles peces que coneixíem de manera escadussera a costa de recórrer un per un els interessants museus grecs.¹⁰

L'ampli ventall temàtic quedà estructurat en cinc grans apartats:

- Entre Orient i Occident: la ceràmica bizantina (segles V- XV).
- Producció i difusió al llarg dels temps.
- De Roma a Bizanci; de Fostat a Còrdova (segles V-IX).
- Magrib, Mashriq i Occident.
- Darreres descobertes.

Caldria destacar dintre del primer apartat les dues síntesis generals desenrotllades per Bakirtzis i Papanikola-Bakirtzi. La primera no és sinó un magnífic estat de la qüestió sota el títol: *La céramique byzantine entre l'Orient et l'Occident: passé, present et futur* i la segona estableix d'una vegada per totes els centres de producció de ceràmica vidriada: *Centres de production de la céramique byzantine à glaçure*.

D'altra banda una munió de comunicacions sobre productes de terrisseries no tan sols bizantines en sentit estricte sinó també aquelles perifèriques, estretament vinculades a les produccions àuliques, suposaran, una vegada publicades un corpus científic de primera categoria. Les comunicacions presentades abastaren un ample ventall territorial que s'estenia per tot l'àmbit que quedà, a un moment o altre, dins l'òrbita sociopolítica de l'imperi. Un breu resum toponímic pot donar una lleugera idea de les possibilitats científiques d'aquesta convocatòria: De Grècia pròpia trobam referències a produccions de Corint (segle XI), Propòntida, Thessalònica i ceràmiques tardanes trobades a Argos i Esparta. Expansions fora del territori actualment grec emperò dins els límits de l'imperi a unes èpoques determinades: troballes a Dobrudscha (Hongria) dels segles XI i XII; dues comunicacions sobre la *Zeuxippus ware* i els seus problemes sobre ubicació dels centres productors; troballes bizantino-tardanes al Chersonès, a la zona lliguro-toscana entre els segles XI i XV; als territoris provençals (segles X-XIV), les ceràmiques de l'època de les Croades a Xipre, Acre, Creta, Ferrara, Albania, Epiro, Vrea, Terra Santa; el derelict de Castellorizo i un interessant catàleg de les ceràmiques xipriotes conservades a la col·lecció del Museu de l'Hermitage, més referències de primera mà sobre ceràmiques de Sèrbia i Bulgària.

Completaven el conjunt de temes dedicats a aquesta novedosa investigació estudis sobre l'evolució tecnològica de les ceràmiques vidriades entre els segles IX a XV i una anàlisi archeomètrica sobre el tema.

Les comunicacions referides a territoris hispànics foren abundoses i com sempre abastaren indistintament temes andalusins i temes cristians. Entre els primers cal destacar una sèrie d'analítiques selectives de ceràmiques andalusines, les tècniques de producció dels tallers islàmics de Saragossa o bé l'estudi comparatiu de les produccions dianeses i mallorquines a l'època de la taifa Dènia - Mallorca en el segle XI.

Els temes dedicats a les produccions dels territoris cristians analitzaren la problemàtica de Barcelona en els segles XIII-XIV; els tallers baixmedievals localitzats a l'interior de la ciutat de València, els obradors mudèjars de la ciutat de Valladolid i la difusió de la ceràmica en verd i manganès a l'àrea central del regne de Castella.

¹⁰ Demetra PAPANIKOLA- BAKIRTZI (ed.): *Byzantine glazed ceramics. The art of sgraffito*, Athens, The Archeologist receipts Fund., 1999, 270 pp., 29. cm.

Estava prevista la defensa d'una ponència sobre les ceràmiques transicionals entre l'antiquitat i el món medieval que, per dificultats professionals del ponent, no pogué ser presentada i dins l'apartat de noves descobertes es donaren a conèixer alguns aspectes sobre el final de la romanitat a Àlava i les prospeccions realitzades a la Sonsierra de La Rioja.

Els dedicats a temes hispànics foren 17 que es poden revisar als índex de l'annex corresponent. El Museu de Mallorca analitzà l'estat de la qüestió de les darreres investigacions sobre la fase bizantina de la nostra història on malauradament les troballes ceràmiques encara són poc importants, malgrat es tengui constància de la seva presència a Mallorca, emperò les recents troballes de monedes ens permeten esbrinar unes noves directrius a la investigació.

D'altra banda la resta de comunicacions fou important, tal volta el Congrés de Thesalònica fou el que captà una més gran participació científica de tots els fins ara celebrats. A l'Annex corresponent es pot seguir l'interessant índex de participacions, en espera de la propera publicació de les Actes que segons notícies estan ja en premsa.

Mallorca i els Congressos de Ceràmica Medieval de la Mediterrània

Ara per ara la presència dels problemes entorn a la ceràmica emprada, produïda o comercialitzada a Mallorca o des de Mallorca ha tingut una singular presència en aquestes reunions científiques i les aportacions als col·loquis de Valbonne, Toledo, Lisboa, Aix-en-Provence i Thessalònica han donat a conèixer aspectes puntuals de tal problemàtica.

No de bades a la primera reunió de Valbonne es presentà un avenç sobre la possible cronologia de les ceràmiques andalusines trobades a Mallorca, en el que es feia una proposta en aquest sentit, que, més endavant, es matitzà a mida que noves investigacions permeteren aclarir els aspectes obscurs. Com a treball primerenc els interrogants plantejats eren molts més que les precisions que la documentació arqueològica ens oferia sobre la producció local, les terrisses importades de fora Mallorca i altres preguntes que a l'any 1978 encara no tenien contesta.

A Toledo les comunicacions relatives a Mallorca foren dues: un resum de les conclusions definitives prèvia a la publicació definitiva de les troballes del carrer de Zavellà de Palma, consistents en ceràmiques d'època almohade descobertes l'any 1938 en plena guerra civil, i venudes de manera sobtada a un col·leccionista català els anys 40. Descoberta important i una de les més pregoneres pèrdues patrimonials que ha patit la cultura mallorquina. Els materials de Zavellà foren motiu d'una anàlisi completa, publicada l'any 1983, després de romandre més de quaranta anys quasi en complet oblit als magatzems del Museu de Ceràmica de Barcelona.

D'altra banda la segona intervenció establia les bases per a l'estudi del moviment comercial que convertí l'illa de Mallorca en un centre distribuïdor de ceràmiques peninsulars envers la Mediterrània Occidental. Centre de cabdal importància que a la vegada podria significar la via d'introducció de les produccions italianes envers la Península Ibèrica. A la reunió de Toledo fou possible contactar amb els investigadors italians que analitzaven les ceràmiques decorades trobades a Pisa i que anys després cristalitzà en una magnífica col·laboració que féu possible la identificació de les produccions mallorquines de l'època islàmica al llarg del període de taifes del segle XI.

A Siena no hi hagué una participació directa dels investigadors mallorquins, malgrat tot, la presència del materials produïts a l'illa en època andalusina sí varen estar presents en ser estudiats dins el treball que establia les variants geogràfiques de la ceràmica omeia andalusí i d'una manera fonamental en analitzar la producció de llambreg metèl·lic mursià, on les troballes mallorquines ocuparen un lloc especial.

L'equip d'investigació del Museu de Mallorca presentà a Lisboa, juntament amb una munió de col·laboradors forans, una primera proposta de sistematització de la ceràmica tardoalmohade. L'experiència mallorquina i les troballes que es feren al Castillejo de los Guájares (Granada), gràcies a un projecte d'investigació entre la Universitat de Granada, l'Autònoma de Barcelona, la Casa de Velázquez de Madrid i el nostre Museu, féu possible establir unes directrius entorn a la tipologia i cronologia de les ceràmiques utilitzades al llarg dels segles XIII i XIV que, considerarem podien ser l'origen de produccions posteriors fetes en els obradors del que seria el regne de Granada. En aquest cas la col·laboració amb els companys de la Casa de Velázquez i d'Almería fou altament profitosa.

Les darreres intervencions als Congressos d'Aix-en-Provence i Thessalònica foren de caràcter puntual. En el primer dels esmentats es donà a conèixer l'excavació de la Sala Capitular del monestir de Santa Clara, on per primera vegada fou possible establir una estratigrafia urbana que abastava des de temps tardoantics a inicis del segle XIII. Les restes d'una necròpolis tardoromana a la qual es superposaren uns establiments de producció terrissera, destruïts a conseqüència de la intervenció pisanocatalana de 1114 - 1115, donaren pas a un establiment artesanal, basses de tint o d'assaonadors, que a la vegada fou anorreat per la intervenció almohade de 1203. L'existència d'un pou de sínia reblit de material va permetre establir una seqüència important de l'evolució formal de les ceràmiques en ús a Mallorca en el moment de la transició del poder almoràvid a l'almohade.

Pel que fa a les aportacions insulars fora del període islàmic cal destacar la participació d'un investigador mallorquí a la comunicació sobre la ceràmica tardoantiga al Nordest de la Península Ibèrica i les Balears durant els segles V - X, abans esmentada, perquè suposà el primer intent de sistematització d'uns materials que donen a conèixer una època encara prou oscura. A Thessalònica també, seguint els sistemes d'investigació que havíem propiciat en la comunicació de Lisboa, es presentà un estudi conjunt sobre les produccions ceràmiques de Dénia i Mallorca corresponents al període en el qual formaren una taifa independent sota la sobirania de Muyaheed l'Amirí i el seu fill 'Alí ibn Muyaheed, a la primera meitat del segle XI, així com el poster sobre l'època bizantina que s'ha comentat abans.

Conclusió

Aquesta és, en ràpida síntesi, la història dels Congressos de Ceràmica Medieval a la Mediterrània. Una experiència cabdal que en tots els llocs on ha estat possible la seva celebració ha deixat una important petjada científica. Les investigacions desenrotllades en aquests darrers anys a l'àmbit investigador de la nostra terra encara no tenen un camp de discussió adient i la proposta de celebrar a Mallorca l'any 2003 el VIII Congrés no és més que un intent d'oferir als investigadors que ara comencen la possibilitat d'un camp de debat necessari per a un millor desenrotllament de les investigacions sobre el tema.

És d'esperar que la proposta de la propera reunió a Mallorca l'any 2003 arribi a bon port i que la coneixença de l'evolució de la ceràmica medieval als territoris de les

Illes Balears, sia pròpia, sia importada, tengui, gràcies al magisteri dels participants, una esponerosa continuïtat. En aquest sentit podem anticipar que la reunió del Comité Internacional de l'AIECM2 celebrada a Palma de Mallorca els dies 6 a 10 de desembre de 2001 acceptà una sèrie de propostes de participació per al proper Congrés que suposen la defensa de 7 ponències o síntesis. 114 comunicacions i 51 pòsters. La participació prevista és de més de 250 congressistes de vint païssos diferents.

Els temes proposats pel Comité són els següents:

- La ceràmica i la mar
- Bizanci, l'Islam oriental i Europa
- Magreb, al-Andalus i Europa
- Evolució de les tècniques
- Nous descobriments i
- Les Illes Balears dins el context medieval

ANNEX I

VALBONNE: 1978 - 1980

M. DE BOUARD: Allocution d'ouverture	11-14
G. DÉMIANS d'ARCHIMBAUD, M. PICON: Les céramiques médiévales en France méditerranéenne. Recherches archéologiques et de laboratoire	15-42
T. MANNONI; A. MAZZUCOTELLI: Integrazione fra dati archeologici ed analisi di laboratorio dei tipi mediterranei di ceramica medievale presenti in Liguria	43-48
D. DUFOURNIER: Exemple d'application de l'analyse chimique a l'étude d'un lot de céramiques médiévales	49-58
E. PLESZCZYNSKA; S. TABACZYNSKI: Séquences stratigraphiques et chronologie des types céramiques: essai d'établissement d'un modele de traitement	59-64 65-82
D. WHITEHOUSE: Medieval pottery in Italy: the present state of research	
G. BERTI; L. TONGIORGI: Ceramiche decorate (XI-XIV secolo) di importazione da vari centri del Mediterraneo e di produzione locale sulla base della documentazione in Toscana	83-92
H. BLAKE: The Bacini of North Italy	93-112
I. et D. CABONA; A. GARDINI; T. MANNONI; M. MILANESE: Contributi dell'archeologia medievale ligure alle conoscenze dei prodotti ceramici nel Mediterraneo occidentale	113-124
M. PICON; G. DÉMIANS d'ARCHIMBAUD: Les importations de céramiques italiennes en Provence médiévale: état des questions	125-136
R. FRANCOVICH; S. GELICHI: Per una storia delle produzioni e del consumo della ceramica bassomedievale a Siena e nella Toscana meridionale	137-154
O. MAZZUCATO: Il boccale romano del medioevo	155-166
B. MACCARI-POISSON: Méthodes archéologiques de relevé et d'étude de la céramique pour restituer l'espace intérieur des maisons médiévales (Brucato, Sicile)	167-174 175-182
F. D'ANGELO: La ceramica nell'archeologia urbana. Palermo nel basso medioevo	183-186
G. SIVIERO: Ceramica medioevale veneta del XIII - XIV secolo	
R. GAYRAUD: Un type d'importation pisane en Corse et son contexte archéologique: La ceramica "a stecca" a Bonifacio	187-196
A. DAOUALATLI: La céramique ifriquiennne du IXe au XVe siècle	197-202
L. GOLVIN: Les céramiques émaillées de période hammadide a la Qala des Banu Hammad	203-218
A. MOHAMEDI: Information sur les découvertes récentes en céramique médiévale effectuées a Sétif (Algérie)	219-220
G. VINDRY: Présentation de l'épave arabe du Batéguier (baie de Cannes, Provence orientale)	221-226
M. GRENIER de CARDENAL: Recherches sur la céramique médiévale marocaine	227-250
C. REDMAN: Late medieval ceramics from Qsar es-Seghir	251-264
J. ZOZAYA: Aperçu général sur la céramique espagnole	265-296
G. ROSSELLÓ-BORDOY: La céramique arabe à Majorque (problemes chronologiques)	297-310
J. ZOZAYA: Essai de chronologie pour certains types de poterie califale andalouse	311-316
J. NAVARRO PALAZON: Cerámica musulmana de Murcia (España) con representaciones humanas	317-320
A. BAZZANA; P. GUICHARD: Céramiques communes médiévales de la région valencienne	321-334
M. JENKINS: Medieval maghribi luster-painted pottery	335-342
A. DAOUALATLI: Céramiques andalouses a reflets métalliques découvertes a la kasbah de Tunis	343-358
G. DÉMIANS d'ARCHIMBAUD; C. LEMOINE: Les importations valenciennes et andalouses en Méditerranée: essai de classification en laboratoire	359-372
J. HURST: The export of spanish lustreware to North West Europe (résumé)	373

B. MARTINEZ CAVIRO: Temas figurados en las lozas doradas levantinas	375-383
M. RIU: Estado actual de las investigaciones sobre las cerámicas catalanas de los siglos IX al XIV	385-396
J. I. PADILLA: Primeros análisis químicos y espectroscópicos de la cerámica gris	397-402
I. OLLICH: Algunes peces de ceràmica gris medieval a Catalunya	403-405
J. CABESTANY; F. RIERA VILAR: Hallazgo de cerámica medieval en la iglesia <i>Santa Maria del Pi</i> de Barcelona: cronología y tipología	407-411
L. VALLAURI; M. VICHY; R. BROECKER; M. C. SALVAIRE: Les productions de majoliques archaïques dans le Bas-Rhone et le Roussillon	413-427
E. BOUCHARLAT; M. COLARDELLE; M. FIXOT; J. P. PELLETIER: Eléments comparatifs de la production céramique du XIe siècle dans le bassin rhodanien	429-440
G. DÉMIANS d'ARCHIMBAUD: Céramique et stratigraphie. L'évolution de la vaisselle commune en Provence aux XIIIe-XVe siècles d'après les fouilles de Rougiers	441-456
J. THIRIOT: Stratigraphie dans un four de potier du XIIe siècle a Saint-Victor-les-Oules (Gard)	457-465

Comunicacions

Temes	Comunicacions	%
Al-Andalus	4	10 %
França	4	10 %
Marroc	5	12,5 %
Generalitats, anàlitiqes, tècnica	6	15 %
Espanya	10	25 %
Itàlia	11	27,5 %
Totals	40	100 %

Participants per païssos

País	Número	%
Argèlia	1	1,20 %
Túnez	1	1,20 %
USA	2	2,40 %
Gran Bretaña	4	4,81 %
Itàlia	10	12,04 %
Espanya	13	15,66 %
França	52	62,65 %
TOTALS	83	99,96 %

ANNEX II

TOLEDO: 1984 - 1986

Gratiniano NIETO: Presentación	7-10
Charles L. REDMAN: Methods issued to compare islamic ceramic assemblages from northern Morocco	11-19
D. DEFOURNIER; A. M. Flambard: "Etude technique de la céramique mise au jour au cours des fouilles du chateau de Scribla (Calebre) XIIIe-XVe siècle	21-31
André BAZZANA, Charlotte LEMOINE; Maurice PICON: Le probleme de l'origine et de la difusión des céramiques dites califales: recherche preliminaire	33-38
José Luis CORRAL LAFUENTE: Bases para el estudio de la cerámica medieval aragonesa (siglos X-XV)	39-42
G. DEMIANS D'ARCHIMBAUD; CH. LEMOINE, M. PICON; L. VALLAURI: Recherches de laboratoire sur les ateliers espagnols	43-45
Jacques THIRIOT: Apport ethnographique et essai d'interpretation des structures de l'atelier de Poitiers du XIIIe siècle de Saint-Victor des-Oules (Gard)	49-57
Jacques THIRIOT: Figurines humaines et animalières de terre cuite du XIVe siècle des fouilles du Petit Palais a Avignon	59-68
G. DÉMIANS D'ARCHIMBAUD; M. PICON: Etudes sur l'aprovisionnement comunes du site de Rougiers (Var): prospections et analyses	69-74
Otto MAZZUCATO: La ciotola nel Lazio dal XII al XV secolo	77-81
Manuel RETUERCE VELASCO: Cerámica islámica de la "Cidade das Rosas" Serpa (Portugal)	85-92
André BAZZANA: Essai de typologie des <i>olles</i> valenciennes	93-98
Enrique DOMÍNGUEZ PERELA: La cerámica en la miniatura española del siglo X	99-105
A. MILLÁN CRESPO: Un horno de cerámica del siglo X	107-111
Ricardo IZQUIERDO BENITO: Tipología de la cerámica hispanomusulmana de Vascos (Toledo)	113-125
José AGUADO VILLALBA: Cerámica hispanomusulmana de Toledo	127-134
Lauro OLMO ENCISO: Cerámica común de época hispanomusulmana en Niebla	135-139
J. ABELLAN; M. ESPINAR; A. M. CARRERAS; F. J. BLANCO: Cerámica hispanomusulmana de la provincia de Cádiz Primeras piezas halladas en el yacimiento de Los Caños de Meca	141-147
José L. MARTINS DE MATOS: Céramique musulmane de sud de Portugal	149-154
J. V. LERMA, I. MIRALLES; M. P. SOLER: Cerámicas musulmanas de "El Tossalet de Sant Esteve", Valencia	155-163
Julio NAVARRO PALAZÓN: Hacia una sistematización de la cerámica esgrafiada	165-177
Rafael AZUAR RUIZ: Algunas notas sobre el candil de cazoleta abierta y de pellizco hispanomusulmán	179-183
Rafael AZUAR RUIZ: Apunte para un ensayo de evolución crono-tipológica de la redoma hispanomusulmana	185-187
Margarita ROSELLÓ PONS: Las cerámicas almohades de la calle Zavellá de Palma de Mallorca	189-191
G. ROSELLÓ BORDOY: Mallorca: Comercio y cerámica a lo largo de los siglos X al XIV	193-204
Josep A. GISBERT SANTONJA: Las cerámicas de cronología visigoda en las necrópolis del Pais Valenciano	207-215
Francisco REYES TÉLLEZ: Cerámica medieval de la ermita de Santa Cruz (Valdezate, Burgos)	217-226
J. PEÑIL MÍNGUEZ; R. BOHIGAS ROLDÁN; R. JIMENO GARCÍA-LOMAS: La cerámica en la región cantábrica desde el inicio de la repoblación hasta la aparición del vidriado	227-232
Josefina ANDRIO GONZALO: Cerámicas altomedievales de Castrojeriz, Burgos	233-238
R. BOHIGAS ROLDÁN, J. PEÑIL MÍNGUEZ: Las cerámicas esmaltadas y vidriadas de época medieval en Cantabria	239-243

Josep GIRALT BALAGUERÓ: Formas enteras de cerámica gris catalana en Balaguer	245-249
J. BOLÓS I MASCLANS; I. PADILLA LAPUENTE: Algunes formes de la ceràmica grisa conservada al Museu de Manresa	251-260
Esther LOYOLA PEREA: Cerámica medieval de Nájera (La Rioja)	263-266
Carmen JUSUÉ SIMONENA: Hallazgo de cerámica medieval en la ciudad de Tafalla (Navarra)	267-275
Joao HENRIQUES RIBEIRO: Cerámica medieval das escavações de zona do Castelo Branco (Portugal)	277-281
J. COLL I CONESA; F. PUIG I VERDAGUER, J. Mª SOLIAS I ARÍS: Cerámica medieval aparecida en la ermita de Ntra. Sra de Sales (Viladecans, Baix Llobregat, Barcelona)	283-293
Riccardo FRANCOVICH; Sauro GELICHI: La ceramica spagnola in Toscana nell Bassomedioevo	297-313
Graziella BERTI; Enzo TONGIORGI: Ceramiche importate dalla Spagna nel area pisana dal XII al XV Secolo	315-346
J. G. HURST: Late medieval Iberian pottery imported into the Low Countries	347-351
Sergio NEPOTI: Ceramiche tardo medievali spagnole ed islamiche orientali nell'Italia centro-settentrionale adriatica	353-363
Hugo BLAKE: The Ceramic hoard from Pula (prov. Cagliari) and the Pula type of Spanish lustreware	365-407
Carmen DE ARÉCHAGA: Antecedentes de la loza de cuerda seca en Toledo en el s. XV,	409-413
Jaime BARRACHINA: Un "socarrat" patenero de tema zodiacal,	415-416
R. AMORES LLORET: Cerámica vidriada con decoración estampillada de Lorca (Murcia)	417-420
Graziella BERTI; Liana TONGIORGI: Considerazioni su alcuni tipi di ceramica presenti a Pisa	421-427
Josep GIRALT BALAGUERÓ: Alicatados del "Castell Formós" de Balaguer	429-432
Mª Isabel ALVARO ZAMORA: Pervivencias técnicas y ornamentales de la cerámica medieval mudéjar en la alfarería aragonesa posterior al 1610	433-439
Johanna ZICK-NISSEN: Málaga jugs, submersed in 1362 and Alhambra vases. A study in decoration and iconography	443-454
Araceli TURINA GÓMEZ: Algunas influencias orientales en la cerámica omeya andalusí	455-459

Comunicacions

Temes	Comunicacions	%
Generalitats, analítiques, tècnica	1	2,04 %
Magrib	1	2,04 %
Itàlia	3	6,12 %
França	3	6,12 %
Portugal	3	6,12 %
Al-Andalus	16	32,65 %
Espanya	22	44,89 %
Total	49	99,98 %

Participants per païssos

País	Número	%
Alemania	1	1,63 %
Marroc	1	1,63 %
USA	1	1,63 %
Gran Bretanya	2	3,27 %
Portugal	2	3,27 %
Itàlia	7	11,47 %

França	8	13,11 %
Espanya	39	63,93 %
TOTAL	61	99,94 %

ANNEX III

SIENA: 84 -86

R.HODGES; H. PATTERSON: San Vincenzo al Volturno and the Origins of the Medieval Pottery Industry in Italy	13-26
ASSOCIATION C.A.T.H.M.A.: La céramique du Haut Moyen-age en France méridionale: éléments comparatifs et essai d'interprétation	27-50
R. EL HRAIKI; D. ROBERT; M. PICON: Ateliers producteurs et commerce transsaharien á l'époque médiévale	51-54
J. E. MYERS; M. J. BLACKMAN: Conical Plates of the Hispano-Moresque tradition from Islamic Qsar es-Seghir: Petrographic and Chemical Analyses	55-68
M. RETUERCE; J. ZOZAYA: Variantes geográficas de la cerámica omeya andalusí: los temas decorativos	69-128
J. NAVARRO PALAZON: Murcia como centro productor de loza dorada	129-143
M. PICON; J. NAVARRO PALAZON: La <i>loza dorada</i> de la Province de Murcie: étude en laboratoire	144-146
M. M. URTEAGA ARTIGAS: Metodología del estudio sobre cerámica medieval de la Comarca vallisoletana de Tierra de Campos	147-162
P. LOPEZ ELUM: Origen y evolucion de dos grandes centros cerámicos: Manises y Paterna	163-181
J. V. LERMA; J. MARTÍ; J. PASCUAL; M. P. SOLER; F. ESCRIBÁ; M. MESQUIDA: Sistematización de la loza gótico-mudéjar de Paterna / Manises	183-293
A. BAZZANA: Typologie et fonction du mobilier céramique d'une <i>alquería</i> musulmane à Valence aux XIe et XIIe siècles: Santa Fe de Oliva	205-217
M. RIU RIU: Estat actual de les recerques sobre les ceràmiques grises i la terrissa popular de la Catalunya medieval	219-225
P. BERTRAN ROIGÉ: La cerámica decorada del gòtic a Catalunya	227-233
J. THIRIOT: La production de la céramique commune grise du haut moyen age en Uzège et Bas-Rhône: état de la question	235-250
D. DUFOURNIER; A. M. FLAMBARD; G. NOYE: A propos de céramique «RMR»: problèmes de définition et de classement, problèmes de répartition	251-277
J. M. MARTIN: Annexe. Plomb et étain en Italie méridionale au moyen-age	277-278
H. AMOURIC; M. CHEMORIN; G. DEMIANS, D'ARCHIMBAUD; M. PICON: Une enquête sur les centres de production céramique dans les régions rhodaniennes: approches globales, localisations et structures	279-292
H. BLAKE: The medieval incised slipped pottery of north-west Italy	317-352
G. P. BROGIOLO; S. GELICHI: La ceramica grezza medievale nella pianura padana	293-316
S. GELICHI: La ceramica ingubbiata medievale nell'Italia nord-orientale	353-407
S. NEPOTI: La maiolica arcaica nella Valle Padana	409-418
R. CASADIO: Gli scarti di fornace di maiolica arcaica da Piazza dei Caduti a Ravenna	419-423
G.C. BOJANI; G.W. CARRIVEAU; A. KRAJEWSKI; A. RAVAGLIOLI: Caratterizzazioni chimico-fisiche di campioni di maiolica principalmente d'area tosco-romagnola medioevale e post-medioevale	425-451
D. CABONA; A. GARDINI; O. PIZZOLO: Nuovi dati sulla circolazione delle ceramiche mediterranee dallo scavo di palazzo Ducale a Genova (secc. XII-XIV)	453-482
G. BERTI; L. CAPPELLI; R. FRANCOVICH: La maiolica arcaica in Toscana	483-510

D. MANACORDA; L. PAROLI; A. MOLINARI, M. RICCI; D. ROMEI: La ceramica medioeval de Roma nella stratigrafia della Crypta Balbi	511-544
P. ARTHUR: Appunti sulla circolazione della ceramica medioeval a Napoli	545-554
D. WILLIAMS: Analisi petrologica di alcuni campioni di ceramica da Napoli	554
P. PEDUTO: Modalità e tipologia del quotidiano dallo studio della ceramica campana nell'alto Medioevo	555-571
D. WHITEHOUSE: Apulia	573-586
F. D'ANGELO: Scarti di produzione di ceramiche siciliane dell'XI secolo	587-594
O. MAZZUCATO: L'utilizzo degli scarti di una boccateria medioeval romana (relazione preliminare)	595-599
B. D'AMBROSIO; T. MANNONI, ; S. SERECOLA: Stato delle ricerche mineralogiche sulle ceramiche mediterranee	601-609
R. P. GAYRAUD: Importations de céramiques occidentales dans l'Empire des Mamelouks (resumé)	611

Comunicacions

Temes	Comunicacions	%
Orient	1	2,94 %
Magrib	2	5,88 %
França	3	8,82 %
Al-Andalus	4	11,76 %
Espanya	5	14,70 %
Itàlia	19	55,88 %
Totals	34	99,98 %

Participants per païssos

País	Número	%
Marruecos	1	0,54 %
Argelia	2	1,09 %
Bèlgica	2	1,09 %
Portugal.	2	1,09 %
Gran Bretaña	5	2,73 %
USA.	6	3,27 %
Francia	17	9,28 %
Espanya.	35	19,12 %
Italia	113	61,74 %
TOTAL	183	99,95 %

ANNEX IV

LISBOA 1987-1991

A Cerâmica da Alta Idade Media Ocidental

C. E. V. P. P.: Cerâmicas de época visigoda en la Península Ibérica. Precedentes y perduraciones	49-67
C. A. T. H. M. A.: Importations de céramiques communes méditerranéennes dans le midi de la Gaule (Ve - VIIe s.)	27-47

R. BOHIGAS ROLDAN; I. GARCÍA CAMINOS: Las cerámicas medievales del Norte y Noroeste de la Península Ibérica. Rasgos comunes y diferencias regionales	69-86
A. LÓPEZ MULLOR; J. FIERRO; A. CAIXAL: Hallazgos de cerámica gris medieval en las comarcas de Barcelona	87-97
M. T. CIPRIANO; L. PAROLI; H. PATTERSON; L. SAGUÍ; D. WHITEHOUSE: La documentazione ceramica dell'Italia centro-meridionale nell'alto medioevo: quadri regionali e contesti campione	99-122
L. LUSUARDI SIENA; G. MURIALDO, S. SFRECOLA, S.: La ceramiche mediterranee in Liguria durante il periodo bizantino (VI- VII secolo)	123-146
B. MACCARI - POISSON: Contribution à l'étude des poteries du Haut-Moyen-Age: le Quartier Saint-Jean á Lyon (Ixe-Xe siècles)	147-160

A cerâmica do mundo islâmico e o seu envolvimento europeu

G. BERTI; T. MANNONI: Ceramiche medievali del Mediterraneo Occidentale: con siderazioni su alcune caratteristiche tecniche	163-173
G. W CARRIVEAUX; G. C. BOJANI; A. KRAJEWSKI; A. RAVAGLIOLI: Chemico-physical studies for sampling of Medieval and Post-medieval majolicas from primary Italian centres	175-214
P. CRESSIER; M. M. RIERA; G. ROSSELLÓ BORDOY: La cerámica tardoalmohade y los orígenes de la cerámica nasrí	215-246
J. A. GISBERT SANTONJA; R. AZUAR RUIZ; V. BURGUERA SANMATEU: La producción cerámica en Daniyya. El alfar islámico de la Avda. Montgó / Calle Teulada (Denia,,Alicante)	247-262
M. MERCEDES URTEAGA; M. AIERE; J. MOREDA: La cerámica rojo Valladolid	263-272
S. MARTÍNEZ LILLO; P MATE SANZ VERA: Cerámicas cristianas y musulmanas de la Marca Media Central: siglos X, XI y XII	273-284
J. THIRIOT: Céramiques fines islamiques du Midi de la France au Bas Moyen-Age	285-303
F. AMIGUES; M. MESQUIDA; M. P. SOLER: La cerámica esgrafiada en los talleres mudéjares de Paterna (Valencia)	305-314
M. RETUERCE VELASCO; J. ZOZAYA: Variantes y constantes en la cerámica andalusí	315-322

As relações oriente - ocidente

J. M. PESEZ; J. - M. L. POISSON: Céramique locale et céramique d'importation sur les sites siciliens, XIe-XIVe siècles	325-332
H. AMOURIC: Les importations de céramiques dites de Bejaia (Bougie) en Provence et Ligurie (XIIIe-XVIe siècles). Le témoignage énigmatique des textes	333-337
S. GELICHI: La ceramica nell'Italia centro- settentrionale nel tardo medioevo tra oriente e occidente	339-348
A. BAZZANA: La céramique <i>verde e morado</i> califale à Valence: problèmes morphologiques et stylistiques	349-358

A cerâmica medieval em Portugal

T. GAMITO: As escudelas medievais de Faro. Sua função e áreas de distribuição	361-364
A. L. GASPAR: Contribuição para o estudo das cerâmicas medievais de Braga	365-372
F B. CORREIA: Um conjunto cerâmico árabe- medieval de Beja	373-385
R. V GOMES: Cerâmicas almoadas do Castelo de Silves	387-403
S. MACIAS: Um conjunto cerâmico de Mértola - silos 4 e 5	405-427
J. L. de MATOS: Cerâmica muçulmana do Cerro da Vila	429-456
M. V GOMES; R. V GOMES: Cerâmicas vidradas e esmaltadas dos séculos XIV, XV e XVI, do Poço- cisterna de Silves	457-490
M. RIBEIRO: Património cerâmico e linguístico português sob influência islâmica	491-496
C. TORRES; M. P. PALMA; M. REGO; S. MACIAS: Cerâmica islâmica de Mértola - propostas de cronologia e funcionalidade	497-536

Posters

A. BRANCO: Cerâmica estanhada de Mértola com decoração a manganês	539-556
R. CARVALHO: Cerâmicas medievais do Museu de Francisco Tavares Proença	557-560
M. de L. HUFFSTOT; S. MALONEY: A Basílica Paleo-cristã de Torre e Palma	561-564
J. E.MESTRE: Olaria medieval de Beja. Contribuição para o seu estudo	565-574
C. CARDOSO; S. RODRIGUES: Alguns tipos de cerâmica dos sécs. XI a XVI encontrados em Cascais	575-585
E. RIU I BARRERA: La cerámica espatulada de Barcelona	586-592
M. DOMÍNGUEZ BEDMAR; M. ESPINAR MORENO: Catalogación preliminar de estampillas almerienses	593-599
T. PRADELL; S. MARTINEZ-MANENT; J. Ma NOGUÉS-CARULLA; M .VENDRELL-SAZ: Cerámica gris medieval catalana: caracterización y tecnología de producción 601-610	
E. BELLATALLA; G. DAVITE; L. GAMBARO; E. GIANNICHECKDA: Ceramiche degli insediamenti tardo antichi dell'appennino ligure toscano	611-615
M. G. VITALI; A. LAVAZZA- LUNI: La ceramica d'uso comune tra tardo antico e alto medioevo	617-620

Comunicacions

Temes	Número	%
Generalitats, analítiques, tècniques	1	2,56 %
Magrib	1	2,56 %
França	2	5,12 %
Itàlia	6	15,38 %
Al-Andalus	6	15,38 %
Espanya	9	23,07 %
Portugal	14	35,89 %
TOTAL	39	99,96

Participants per païssos

País	Número	%
Marroc	1	1,05 %
Gran Bretanya	1	1,05 %
USA	3	3,15 %
Itàlia	17	17,89 %
França	18	18,94 %
Portugal	18	18,94 %
Espanya	37	99,96 %
TOTALS	95	99,96 %

ANNEX V

RABAT 1991 - 1995

HASSAR-BENSLIMANE, Joudia: Discours d'ouverture

5

Ateliers traditionnels, ethnoarchéologie, techniques

EL HRAIKI, Rahma: Panorama des techniques céramiques traditionnelles au Maroc,	7-11
DESBAT, Armand: Les structures de cuisson des ateliers marocains	12-18
HANIF, Aïcha: Céramique de la moyenne vallée du Draa sud marocain	19-26
SCHUTZ, Ilse: Técnicas tradicionales de fabricación cerámica en el Mediterráneo occidental	27-34
AMOURIC, Henri; PICON, Maurice; VALLAURI, Lucy : Zones de production céramique et ateliers de potiers en Provence	35-48
AMOURIC, Henri ; MORIN, Frédéric; THIRIOT, Jacques; VAYSSETTES, Jean-Louis: Localisation, structures et outillage des ateliers de Dieulefit (Drôme) XV -XIX siècle	49-57
LEENHARDT, Marie; PADILLA, José Ignacio; THIRIOT, Jacques: Organisation spatiale de l'atelier de potiers de Cabrera d'Anoia (Catalogne)	58-75
VAYSSETTES, Jean-Louis: Ateliers de poterie en Languedoc oriental du Moyen Age au XIXème siècle: localisations et structures	76-83
ABEL, Véronique; AMOURIC, Henri: Les ateliers du l'Huveaune à l'époque moderne	84-94
MANNONI, Tiziano; CARDINI, A.: Le tecniche empiriche dei vasi italiani: dati archeologici analisi scientifiche dei reperti	95-100
CHILRA ABRACOS, Helder; MENDES DE OLIVEIRA, Joao Manoel Diego: As olarias de barro negro de Molelos segundo a tradição oral	101-108

Céramique d'époque wisigothique et fu haut moyen âge

PELLETIER, Jean-Pierre; PICON, Maurice; RIGOIR, Jacqueline; VALLAURI, Lucy: Les productions de poterie de l'aire marseillaise et du pays d'Apt au cours de l'antiquité tardive et du Haut Moyen Age	111-124
---	---------

Céramique du monde islamique

ZOZAYA, Juan; RETUERCE, Manuel; APARICIO, Alfredo: Cerámica andalusí de reflejo dorado 1195-1212	121-124
ACIÉN ALMANSA, Manuel; CASTILLO GALDEANO, Francisco <i>et alii</i> : Evolución de los tipos cerámicos en el S.E. de al -Andalus	125-139
AZUAR, Rafael; BORREGO, Margarita; NAVARRO, C.; PASCUAL, J. <i>et alii</i> : Cerámica tardo-andalusí del país valenciano (primera mitad del siglo XIII)	140-161
GISBERT, J. A.; BURGUERA, V.; BOLUFER, J.: El registro arqueológico cerámico de una ciudad árabe durante el primer tercio del siglo XIII. El arrabal de Daniya "El Forti. Denia Alacant"	162-177
MARINETTO SANCHEZ, P.; FLORES ESCOBOSA, I.: Estudio tipo- cronológico de la cerámica nazarí: elementos de agua y fuego	178-191
MOLINARI, Alessandra: La produzione e la circolazione della ceramiche siciliane nei secoli X-XIII	192-204
FIORILLA, Salvina: Ceramiche medievali della Sicilia centromeridionale	205-215
CUOMO DI CARRIO, Ninina: Analisi mineralogico petrografiche di 10 campioni	216-217
PATTERSON, Helen: Analisi mineralogiche sulle ceramiche medievale di alcuni siti della Sicilia occidentale	218-223
KENNET, Derek: A distinctive ware from western Sicily (10 th - 11th centuries)	224-226

TAOUCHIKHT, Lahcen: La céramique médiévale de Sijilmassa: approche générale,	227-234
DEVISSE, Jean; PICON, Maurice: Questions de pots: à propos des céramiques de Tegdaoust (Mauritanie),	235-240
BAZZANA, André; MONTMESSIN, Yves: Quelques aspects de la céramique médiévale du Maroc du Nord: problèmes typologiques et chronologiques	241-259

Céramique du monde chrétien

BERTI, Graziella; CAPELLI, Laura; CORTELLAZZO, M. <i>et alii</i> : Vasai e botteghe nell'Italia centro-settentrionale nel basso-medioevo	263-291
CARRU, D.; DEMIANS D'ARCHIMBAUD, G.; LANDURE, C.; PICON, M.; VALLAURI, L.: Les productions avignonnaises au Moyen Age et à l'époque moderne: état des questions	292-304
AMORES CARREDANO, Fernando; CHISVERT JIMENEZ, Nieves <i>et alii</i> : Una primera tipología de la cerámica común bajomedieval y moderna sevillana (ss. XV-XVII)	305-315
GUTIERREZ, J. A.; LARRÉN IZQUIERDO, H.; BENEITEZ GONZÁLEZ, C.: Una producción mudejar en Castilla y Leon: la jarrita carenada	316-324
MESQUIDA, Mercedes; AMIGUES, François: Las alfarerías medievales de Paterna: técnicas de fabricación	325-337
MARCHESI, Jean; THIRIOT, Jacques; VALLAURI, Lucy: Le faubourg des oiliers de Marseille au XIII siècle	338-345
AMIGUES, François; GONZALEZ VILLASCUSA, R.; CRUSELLE, E.; LERMA, J. V.: Los envases cerámicos de Paterna / Manises y el comercio bajomedieval	346-361
STAFFA, Andrea R.: Contributo per un primo inquadramento delle produzioni ceramiche in Abruzzo fra tarda antichità e altomedioevo	362-382

Posters

AMOURIC, Henri; PICON, M.; VALLAURI, L.: Manosque à la fin du moyen-âge et au début du XVIè siècle: la dialectique des sources écrites des données de terrain et de laboratoire	385-389
CRESSIER, Patrice; PICON, Maurice: Céramique médiévale d'importation à Azelik-Takadda (République du Niger)	390-399
BERTI, Graziella; MANNONI, Tiziano: Le ceramiche a "cuerda seca" utilizzate come "bacini" in Toscana ed in Corsica,	400-404
BOJANI, Gian Carlo: Faenza's art technologies: chemistry of materials and working method,	405-409
CORRETTI, Alessandro: Rocca d'Entrella (Palermo-Sicilia) la ceramica dal palazzo medievale	410-415
MOLINARI, Alessandra; VALENTE, Ignazio: La ceramica medievale proveniente dall'area di "Casale Nuovo" (Mazara del Valle) (Seconda metà X / XI)	416-420
MOLINARI, Alessandra; PAOLETTI, Maurizio; PARA, C.: La ceramica medievale di Segesta (Trapani-Sicilia). Secoli XII-XIII	421-426
RIU de Martin, M. del Carmen: Análisis y tipología de las cerámicas halladas en las iglesias barcelonesas del siglo XIV	427-438
MESQUIDA GARCÍA, Mercedes: Paterna cuatro siglos de cerámica azul y dorada	439-440
LAMALFA DÍAZ, Carlos: Sobre la cerámica medieval en el área de las antiguas montañas cántabras	441-446
GHIZOLFI, Paola: Rocca d'Entella le ceramiche medievali presenti sul sito (Campagne di scavo 1985-1987)	447-449

Comunicacions

Temes	Comunicacions	%
Mauritània	1	2,17 %
Niger	1	2,17 %
Portugal	1	2,17 %
Al-Andalus	5	10,86 %
França	9	19,56 %
Marroc	8	17,39 %
Espanya	8	17,39 %
Itàlia	13	28,26 %
TOTALS	46	99,97 %

Participants per païssos

País	Número	%
Alemania	1	1,26 %
Egipte	1	1,26 %
Gran Bretaña	1	1,26 %
USA	1	1,26 %
Portugal	2	2,53 %
Marruecos	5	6,32 %
Itàlia	16	20,25 %
França	25	31,64 %
Espanya	25	31,64 %
TOTAL	79	97,42 %

ANNEX VI

AIX - EN - PROVENCE 1995 - 1997

G. DEMIANS D'ARCHIMBAUD: Avant-propos

7-9

Mutations et transferts

A. BEN ABED; M. BONIFAY; M. FIXOT, avec la collaboration de C. MICHEL D'ANNOVILLE et P. REYNAUD: Note préliminaire sur la céramique de la basilique orientale de Sidi Jdidi (Tunisie) (Ve-Vile 5.)

13-25

Y. RIGOIR: Héritages et innovations dans le décor des dérivées des-Sigillées Paléochrétiennes

27-33

L. SAGUÍ, M. RICCI, D. ROMEI: Nuovi dati ceramologici per la storia economica di Roma tra VII e VIII secolo

35-48

J.-W. HAYES: Réflexions sur les céramiques paléochrétiennes d'Orient et leurs liens avec l'Occident

49-52

P. BALLET: De l'empire romain á la conquête arabe. Les productions céramiques égyptiennes

53-61

D. ORSSAUD, J.-P. SODINI: Les lampes tournées de Qal'at Sem'an et leurs parallèles dans le bassin méditerranéen

63-72

Y. IVASCHENKO: Les ateliers de céramiques du VIe au XVe siècles. au nord de la mer Noire: le problème de la continuité

73-85

A.SAZANOV: Les amphores de l'Antiquité tardive et du Moyen Age: continuité ou rupture? Le cas de la Mer Noire

87-102

CATHMA: M. LEENHARDT, C. PELLECUER, C. RAYNAUD, L. SCHNEIDER: Céramiques languedociennes du haut Moyen Age (VIIe-XIe s.): essai de synthèse à partir des acquis récent

103-110

J.-P. PELLETIER: Les céramiques communes grises en Provence de l'Antiquité tardive au XIIIe siècle	111-124
J.-P. PELLETIER, G. BERARD: Restes d'un four du XIe siècle à Cabasse (Var)	125-128
R. FRANCOVICH, M. VALENTI: La ceramica d'uso comune in Toscana tra V-X secolo. Il passaggio tra età tardoantica ed altomedioevo	129-137
G.-P. BROGIOLO; S. GELICHI: Ceramiche, tecnologia ed organizzazione della produzione nell'Italia settentrionale tra VI e X secolo	139-145
M. NEGRO PONZI; A. MANCINI: Il rapporto impasto/forma come elemento diagnostico della ceramica comune tra tardo antico e medioevo. Un caso italiano: Trino-S.Michele (Vs)	147-151
G. DI GANGI; C.-M. LEBOLE: Anfore, ceramica d'uso comune e ceramica rivestita tra VI e XIV secolo in Calabria: prima classificazione e osservazioni sulla distribuzione e la circolazione dei manufatti	153-165
E SOGLIANI: Ceramica comune e da tavola in Calabria. La circolazione dei manufatti in età altomedievale e medievale nel quadro regionale e in un contesto campione	167-172
M.-A. CAU; J. GIRALT; J.- M. MACIAS; J.-I. PADILLA; E TUSET: La cerámica del Nordeste peninsular y las Baleares entre los siglos V-X	173-192
J.-M. COLL i RIERA; J. ROIG i BUXÓ; J.-A. MOLINA VALLMITJANA: Las producciones cerámicas de época visigoda en la Catalunya central (SS. V-VII): consideraciones técnicas y morfológicas	193-197
M.- A. RUF; C. YÁÑEZ: La céramique commune a cuisson réductrice du Ve au Xe siècle du Roc d'Enclat : formes et production	199-202
L. FONTES; A. GASPAR: Cerâmicas da região de Braga na transição da Antiguidade tardia para a Idade Média	203-212
A. NORTHEDGE: Les origines de la céramiques à glacure polychrome dans le monde islamique	213-223
R ARMSTRONG; H. HATCHER; M. TITE: Changes in Byzantine Glazing Technology from the Ninth to Thirteenth Centuries	225-229
V. FRANCOIS: Sur la circulation des céramiques byzantines en Méditerranée orientale et occidentale	231-236
A. OIKONOMOU LANIADO: Céramique commune byzantine d'Argos,	237-238
C. AUBERT; A. NICOLAIDES: Céramiques byzantines et four à barres médiéval de la place des Martyrs à Beyrouth	239-242
C. VOGT: Les céramiques omeyyades et abbassides d'Istabl'Antar-Fostat: traditions méditerranéennes et influences orientales	243-260
R.R GAYRAUD: Les céramiques égyptiennes à glaçure, IXe-XIIe siècles,	261-270
S.BJÖRNESJÖ: Approche archéologique d'une céramique "de luxe": la céramique à lustre métallique dans l'Égypte fatimide	271-275
M.-A. MOKRANI: A propos de céramiques trouvées sur le site de Tagdempt-Tahert, lors des fouilles de 1958-1959	277-290
M.-A. MOKRANI: A propos de céramiques récemment découvertes lors des fouilles sur le site d'Achir (Xe-XIe siècles)	291-300
A. LOUHICHI: La céramique fatimide et ziride de Mahdia d'après les fouilles de Qasr al-Qaim	301-310
S. GOMEZ MARTÍNEZ: Cerâmica decorada islâmica de Mértola- Portugal (SS. IX-XII)	311-325
I.-C. FERNANDES; A.-R. CARVALHO: Cerâmicas muçulmanas do Castelo de Palmela	327-335
A. GASPAR; C. AMARO: Cerâmicas dos séculos XIII - XV da cidade de Lisboa	337-345
E TEICHNER.- Céramique de l'époque de l'ordre des Templiers, mobilier du Moyen Age d'Idanha-a-Velha (Beira intérieur, Portugal)	347-352
E MIGUEL HERNANDEZ; J.-A. GUTIERREZ GONZALEZ: Las producciones cerámicas de León en el tránsito de la Alta a la plena Edad Media	353-360
M. MORATINOS GARCÍA; O. VILLANUEVA ZUBIZARRETA: Los hornos del alfar bajomedieval de la calle Duque de la Victoria y la producción verde y manganeso en Valladolid	361-366
A. RODRÍGUEZ AGUILERA: Un centro productor urbano de cerámica postcalifal (ss. X - XI) en Andalucía Oriental. El alfar de la Casa de los Tiros	367-370

L. de la REVILLA NEGRO; A. RODRÍGUEZ AGUILERA: La cerámica esgrafiada del Museo de la Alhambra. Origen y evolución de la cerámica esgrafiada y pintada en manganeso nazari	371-373
A. MOLINARI: Momenti di cambiamento nelle produzioni ceramiche siciliane	375-382
G. BERTI; S. GELICHI; T. MANNONI: Trasformazioni tecnologiche nelle prime produzioni italiane con rivestimenti vetrificati (secc. XIJ-XIII)	383-403
L. ARCIFA; E. LESNES: Primi dati sulle produzioni ceramiche palermitane dal X al XV secolo	405-418
N. LECUYER: De la ville à la campagne, circulation des produits et des techniques céramiques dans le Latium des Xe-XVe s.	419-427
S. MENCHELLI: Ceramiche prive di rivestimento di età medievale da Pisa e dal contado pisano	429-433
G. BERTI; T. MANNONI: Céramiques de l'Andalousie décorées en verde y manganeso parmi les bacini de Pise de la fin du Xe siècle	435-437
C. VARALDO: La Graffita arcaica tirrenica	439-451
C. CAPELLI: Caratterizzazione minero-petrografica della Graffita Arcaica	451-452
A.-L. ERMETI: La ceramica graffita arcaica nelle Marche settentrionali. Appunti per una tipologia	453-457
F. D'ANGELO: Protomajoliques de Sicile (XIIe siècle)	459-461
N. CUOMO di CAPRIO; S. FIORILLA: Castello di Pietrarossa-Caltanissetta (Sicilia). Ceramiche reimpiegate nel rivestimento di una cisterna	463-466
G.- C. BOJANI; E. ALPI; C. GUARNIERJ; A. KRAJEWSKI; A. RAVAGLIOLI; M. MAZZOCCHI; M.-S. TITE: Indagini preliminari su campioni di ceramica faentina fra i secoli XIII e XVI. Cultura tecnica della ceramica decorata"	467-474
E. Cilia PLATAMONE; S. FIORILLA: Ceramiche a lustro del Museo Regionale della Ceramica di Caltagirone	475-478
L. VALLAURI; M. LEENHARDT: Mutations et transferts: l'apparition des glaçures dans le Midi méditerranéen	479-486
D. CARRU: La vaisselle consommée à Avignon à la fin du Moyen Age: mutations, influences et sources d'approvisionnement	487-495
D. CARRU; R. GADAY; E. GUYONNET: Note sur une production céramique du Moyen Age tardif d'Avignon: le dépôt de potier de la rue Velouterie	497-504
Y. PORTER: Origines et diffusion du cobalt utilisé en céramique à l'époque médiévale. Etude préliminaire	505-512
J. THIRIOT: Les fours pour la préparation des glaçures dans le monde méditerranéen	513-522
A. HANIF: Une communauté de potiers dans la moyenne vallée du Drâa	523-528
H. AMOURIC; A. HORRY; J.-L. VAYSSETTES: Le renouvellement des XVe-XVIe siècles en France méditerranéenne: les lieux, les hommes et les produits	529-538
J.- A. GUTIERREZ GONZÁLEZ; C. BENEITEZ GONZALEZ: Aportaciones al repertorio cerámico bajo-medieval castellano-leonés: las producciones de Valencia de Don Juan,	539-548
A. ROIG i DEULOFEU; J. ROIG i BUXÓ: Les peces de descàrrega de volta de l'església de St. Fèlix (Sabadell, Vallés Occ. Barcelona) : anys 1403-1420	549-553
M. RUEDA; R LÓPEZ: Cerámica mudejar sevillana	555-557
J.- M. VILA; J.- I. PADILLA; J. HERNANDO: Cerámica de almacenamiento y transporte en el Mediterráneo noroccidental. Siglos XIV-XV	559-562
P. GULL: Urbe e territorio. La dialettica tra produzioni ed importazioni di ceramica nell'approvvigionamento di Roma: un esempio dalle fonti e dai dati archeologici	563-574
I.- M. FERNANDES: Les centres producteurs de poterie noire du Nord du Portugal	575-578
L. TAOUCHIKHT: La poterie de Sijilmassa, approche ethnographique	579-584
H. MOREL: La céramique sans glacure à décor moulé islamique aux XIVE-XVe siècles, à partir du matériel de Julfar	585-588
Céramiques d'architecture	
A MRABET: Introduction à l'étude de la céramique architecturale d'Ifriqiya: état de la question. Données archéologiques et ethnoarchéologiques	591-600
J. ZOZAYA: Alicatados y azulejos hispano-musulmanes: los orígenes	601-613
A. TURINA GÓMEZ; M. RETUERCE VELASCO: Azulejos procedentes del Castillo-Palacio de los duques de Alba (Alba de Tormes, Salamanca)	615-627

J.- I. PADILLA; J. GIRALT; J.-M. VILA: Pavimentos y revestimientos murales en el nordeste peninsular Siglos XIII-XV. Los azulejos y alicatados del Castell Formós de Balaguer	627-640
M.-I. ALVARO ZAMORA: La cerámica mudéjar de aplicación arquitectónica en Aragón (España)	641-654
M. MESQUIDA GARCÍA: La cerámica de uso arquitectónico fabricada en Paterna	655-666
M. BORDÓN FERRER; M.-P. SOLER FERRER: Pavimentos valencianos de los siglos XIV y XVI	667-675
A. KAUFFMANN; H. OGGIANO-BITAR: Les carreaux de pavement du château de La Tour-d'Aigues,	677-679
V. ABEL: Productions de l'aire marseillaise au XVIIIe siècle: carreaux découverts à Saint-Jean-duDésert	681-684
R. PARENTI: Cambiamenti tecnologici nei laterizi decorati delle architetture medievali italiane	685-696
G. ROSSELLÓ BORDOY: Excavaciones en la sala capitular del monasterio de Santa Clara de Palma de Mallorca y la cerámica arquitectónica producida en Mallorca durante la edad media	697-702
J. ARGÜELLO MENÉNDEZ; M.-A. PEDREGAL MONTES: La expansión de las cubiertas de teja en Asturias durante la edad Media. Tejas medievales con inscripción en Asturias	703-706
H. AMOURIC; P. BERNARDI; J.-L. VAYSSETTES: Production et usages des céramiques architecturales en Provence et Languedoc du Moyen Age à l'époque Moderne	707-712

Comunicacions

Temes	Comunicacions	%
Siria	2	2,5
Al-Andalus	3	3,75
Egipte	4	5
Generalitats, analítiques, tècniques	4	5
Marroc	4	5
Tunissia	4	5
Bizanci	5	6,25
Portugal	6	7,5
França	12	15
Espanya	15	18,75
Itàlia	21	26,25
TOTALS	80	100 %

Participants per països

País	Número	%
Alemania	1	0,83 %
Egipte	1	0,83 %
Grècia	1	0,83 %
Andorra	2	1,66 %
Marroc	2	1,66 %
Rússia	2	1,66 %
G. Bretanya	4	3,33 %
Portugal	7	5,83 %
Espanya	30	25,00 %
Itàlia	34	28,33 %
França	36	30,00 %
TOTALS	120	99,96 %

ANNEX VII

THESSALONIKI 99

Entre Orient et occident: la céramique byzantine Xe - XV e siècles.

BAKIRTZIS, Ch.: La céramique byzantine entre l'Orient et l'Occident: passé, présent, futur.

SANDERS, G. D.: Ninth to Eleventh century Pottery from Corinth.

PAPANIKOLA-BAKIRTZI, D.: Centres de production de la céramique byzantine à glaçure.

GUNSENIN, N.: Au Moyen Age, un centre de production en Propontide dominant aussi le bassin Méditerranéen: le cas de Ganos.

KANONIDIS, I.: Céramique glaçurée byzantine a pate blanche trouvée a Thessalonique.

DAUTERMAN MAGUIRE, E.: East and West: Directions for Studying the Development of Glazed Wall Tiles.

A. KUZEV, A.: Byzantinische Keramik (11.- 12Jh.) aus der heutigen Dobrudscha, damals Teil der Byzantinischen Provinz Paristrion.

PATITUCCI UGGERI, S.: "Zeuxippus Ware": un bilancio

MEGAW, A.H.S.; ARMSTRONG, P.; HATCHER, H.J.B.: Zeuxippus Ware: An Analytical Approach to the Question of Provenance.

ROMANCUK, A.: Befunde der glasierten Keramik der spatbyzantinischen Zeit in Chersonesos: ortliche Herstellung und Import.

CAPELLI, C.; GARDINI, A.; MANNONI, T.: Le importazioni di ceramiche di area bizantina nei territori (liguri e toscani) delle Repubbliche di Genova e di Pisa: secoli X-XV. (synthese).

DÉMIANS D'ARCHIMBAUD, G.; VALLAURI, L.; F. PARENT; C. RICHARTÉ: La circulation des céramiques de l'aire byzantine en Provence du Xe au XIVe s.

ARMSTRONG, P.: Twiet East and West: Crusader Ceramics and the Byzantine Tradition.

VON WARTBURG, M.-L.: Cypriot Contacts with East and West as reflected in the Medieval Glazed Pottery from Couvoucle (Palaepaphos).

STERN, E.J.; WAKSMAN, S.Y.: Pottery from Recent Excavations at Crusader Acre: Typological and Analytical Study.

BAJALOVIC-HADZI-PESIC, M.: Decoration on Serbian Medieval Tableware Pottery - Byzantine Heritage.

BIKIC, V.: Serbian Medieval Ceramic Production as a Byzantine Luxurious Pottery Model.

STANTSCHEVA, M.: La céramique bulgare du XV s. Les nouvelles tendances.

MAGUIRE, H.: Between East and West: the Meanings of Hybrids on Byzantine Ceramics.

POULOU, N.: Céramiques méso-byzantines en Crete.

Posters

GUARNIERI, C.; LIBRENTI, M.: Ceramiche di produzione bizantina da scavi urbani in Ferrara.

BAKOUROU, A.: Céramique glaçurée de l'époque byzantine tardive trouvée a Argos et Sparte.

HOTI, A.: Quelques traits caractéristiques de la céramique du haut Moyen Age en Albanie (VIIe-XIe s.).

KOMATA, D.: Céramique glacurée des régions Épirotes (Epirus, Nova, Vetus); relations commerciales et culturelles Ionio-Adriatiques.

TSANANA, E.: Céramique glacurée trouvée a Vrea byzantine.

VENETSEVA, N.: Cypriot Medieval glazed Sgraffito Pottery from the Hermitage Collection.

TEICHNER, F.: A Forgery of Byzantine Pilgrim Flacons from the Holy Land.

VOGT, Ch.; BOUQUILLON, A.: Evolution technologique des céramiques a glaçure byzantines du IXe au XVe siècle.

MICHAELIDOU, M.: Les plats byzantins d'une épave a Castellorizo (XIIe-XIIIe s.).

BOZOPOULOS, A.: Glazed Pottery of Thessaloniki: An Archaeometrical Approach.

Modes de production et modes de diffusion sur la longue durée

AMOURIC, H.; VAYSSETTES, J.L.: Les ateliers et le marché en Provence et Languedoc (XVe-XVIIIe s.).

CULL, P.: Roma nel Rinascimento: un caso di autoconsumo?

VILA CARABASA, J.M.: La problemática de un gran centro productor-consumidor de cerámica. Barcelona, siglos XIII-XVI.

ARCIFA, L.; FIORILLA, S.: Tradizione e innovazione tecnologica nelle produzioni ceramiche della Sicilia orientale tra tardo-antico e medioevo.

ZOZAYA, J.; APARICIO, A.: Importaciones o producción local? Análisis selectivos de cerámicas andaluzas.

PÉREZ ARANTEGUI, J.; LAPUENTE, M.P.: Les techniques de production de céramiques dans les ateliers islamiques de Saragosse (Espagne).

MARTI OLTRA, J.; PASCUAL PACHECO, J.; SERRANO MARCOS, M.L.: Talleres de cerámica decorada bajomedieval en la ciudad de Valencia.

MORATINOS GARCIA, M.; VILLANUEVA ZUBIZARRETA, O.: Los alcáceres moriscos vecinos de Valladolid.

RETUERCE VELASCO, M.; TURINA GOMEZ, A.: Apuntes sobre la cerámica bajomedieval en verde y manganoso en el área central del reino de Castilla.

FRANÇOIS, V.: Céramiques byzantines et céramiques seldjoukides a pate rouge en Anatolie: problemes d'identification.

ARNAUD, P.; AUBERT, C.; FRANÇOIS, V.; NICOLAIDES, A.; VALLAURI, L.: Premiers éléments pour une caractérisation des productions de Beyrouth a la fin de l'époque franque.

ZANINI, E. La ceramica bizantina in Italia tra VI e VIII secolo: aspetti della produzione e della circolazione. (Synthese)

LOPEZ MULLOR, A.; FIERRO MACIA, J.; CAIXAL MATA, A.: La céramique de la transition entre l'Antiquité et le haut Moyen Age en Catalogne. (Synthese).

LADSTÄTTER, S.: Late Roman Imports from the Mediterranean into the Alpine Province Noricum (4th - 7th century).

LINO GASPAS, A.: Céramiques de l'Antiquité Tardive de Braga - résultats d'analyses chimiques.

SACCARDO, F.; LAZZARINI, L.; MUNARINI, M.: Ceramiche importate a Venezia e nel Veneto tra X e XIV secolo.

BENENTE, F.: La circolazione della ceramica da mensa di produzione italiana nel Mediterraneo orientale islamico e bizantino. (Synthese).

PORTER, Y.: Les techniques du lustre métallique d'après le Jowhar-name-ye Nezami (1186 AD).

THIRIOT, J.: Matériaux pour un glossaire polyglotte des termes techniques relatifs a l'atelier et au four de potier.

PETRIDES, P.: Ateliers de potiers protobyzantins a Delphes.

BLAKE, H.; HUGUES, M.: The characterisation of Italian and Spanish Ceramics and their Diffusion in Northern Europe: the British Museum Neutron Activation Analysis Program.

ZEKOS, N.: Un atelier de poterie glacurée en Thrace.

Posters

MORO GARCIA, A.; ROIG DEULOFEU, A.; COLL RIERA, A.; COLL RIERA, J.M.; ROIG BUXO, J.: Ceràmica catalana en verd i manganès i vidrada de cuina (ss. XIV-XV) al Vallès (Barcelona): Els contextos arqueològics urbans de les ciutats de Sabadell i Terrassa.

MORO GARCIA, A.; COLL RIERA, J.M.; ROIG BUXO, J.: La producció de ceràmica vidrada del segle XVI a Terrassa (Vallès occidental, Barcelona).

RODRIGUEZ AGUILERA, A.; BORDES GARCIA, S.: Continuidad y cambio en la cerámica de transición de la Edad Media a la Moderna. El caso de Granada (siglos XV-XVII).

DIDIOMI, S. An Early Christian Pottery Factory at Cardamaina in Cos.

PAPANIKOLA-BAKIRTZI, D.; BAKIRTZIS, Ch. Céramique trouvée a Lemba, Chypre.

CASTRO, F.; FERNANDES, I.M. . Caractérisation physico-chimique des pâtes employées dans la fabrication de poterie noire au nord du Portugal.

- FERNANDES, I. M.: Les modes et les régions de commercialisation de la poterie noire au Portugal dans la longue durée (siècle XV-XX).
- KOVACHEVA, M.; SPATARAS, V.; LIRITZIS, I.: Etude archéomagnétique sur les fours médiévaux en Bulgarie et les briques au Moyen Age tardif en Grèce.
- MELAMED, K. The Pottery from Dionysopolis - Balchik: Possibilities of Interpretation. 5.-11. Centuries.

De Rome a Byzance; de Fostat à Cordoue: Ve - IX siècles.

- DEMESTICHA, S.: Amphora Production on Cyprus during the Late Roman Period.
- AIBABIN, A.: Les ensembles clos avec récipients sigillés et amphores de la deuxième moitié du VIe et du VIIe siècles provenant de la Crimée.
- TEKKOK-BICKEN, B.: Troia Plain in Late Antique Period.
- HAYES, J.: Centres de production de la ceramique paléochrétienne. (Synthese).
- ARTHUR, P.: Byzantine ceramics from the excavations of the Italian Archaeological Mission at Hierapolis in Phrygia, Turkey.
- PAROLI, L.: La ceramica invetriata altomedievale italiana nelle sue relazioni con l'area bizantina.
- VITALE, E.: La ceramica protobizantina dipinta da Gortyna (Creta).
- MICHAELIDES, D.; BAKIRTZIS, Ch.: Des amphores "arabes" a Chypre.
- ORSSAUD, D.; SODINI, J.P.: Les productions en Brittle Ware de Déhes et Qal'at Sem'an.

Posters

- ROSSELLÓ BORDOY, RIERA FRAU, M. M. Las Islas Baleares en época bizantina (Siglos VI a IX): la recepción de cerámica.
- DI STEFANO, C.: Anfore e ceramiche da cucina dal chorion di eta bizantina di Kaukana in Sicilia.
- MARCHESE, P.: Ceramica a "Vetrina Pesante" rinvenuta alla periferia di Catania nell'insediamento bizantino di Nesima Superiore.
- GEROUSSI, E.: Lampes du VIe s. trouvées a Thera.
- HADZICHRISTOPHI, F.: Sur quelques plaques en terre-cuite avec décor en relief sur les monuments byzantins de Chypre.
- ZALESKAYA, V.: Les eulogies céramiques dans le monde byzantin (V-VI siècles).
- ERMETI, A.L.: La ceramica di eta bizantina (secc. VI-VII) in area medioadriatica.

Maghreb, Machrek et Occident

- GAYRAUD, R.P.: La tradition orientale du sgraffito: entre Byzance et le monde islamique (Xe-XVe siècles). (synthese).
- POREE-BRAITOWSKY, B.: L'état de la recherche céramologique médiévale en Palestine et en Transjordanie.
- TONGHINI, C.: Polychrome graffita ware from the Islamic Eastern Mediterranean: the case of Qal'at Ja'bar (Syna).
- LOUHICHI, A.: La céramique de l'Ifriqiya du IXe au XIe siècle d'après une collection inédite de Sousse.
- FILI, A.: Contribution a l'étude de la céramique médiévale de Fes.
- ACIEN, M.; CRESSIER, P.; ERBATI, L.; PICON, M.: Production et importation: céramique de trois villes marocaines du haut Moyen Age (Nakur, Agmat, Tamdult).
- ELHRAIKI, R.; AKERRAZ, A.: Céramique islamique de Volubilis.
- HANIF, A.: Tamoukhakht: ancien centre de production céramique dans le sud marocain.
- FERREIRA FERNANDES, I.C.: Revestimentos e decoração na cerâmica islâmica de Palmela (Portugal).
- NAYA ALEMANY, F.; GISBERT SANTONJA, J.; RIERA FRAU, M.M.; ROSSELLO BORDOY, G.; SOBERATS SAGRERAS, N.: La producción cerámica de la taifa Denia - Mallorca en el siglo XI: aproximación tipológica.
- GOMEZ MARTÍNEZ, S.: Producciones cerámicas de época islámica en Mértola (Portugal).
- GOMES, A.: Islamic Pottery from Lisbon: Castelo de S. Jorge e Fundação Ricardo Espírito Santo Silva.

Posters

- ADROER AUROUX, A. M.; LÓPEZ MARCOS, A.; LÓPEZ PERTÍÑEZ, M. C.; GARCÍA BUENO, A.: Nuevos sistemas de clasificación de cerámica hispano-musulmana, como solución a los problemas de las producciones y variantes regionales. El caso de Guadix (Granada, España).
- FUERTES SANTOS, M. DEL CAMINO; MURILLO REDONDO, J. F.; LUNA OSUNA, M. D.: Tipología de la cerámica medieval cordobesa. Ensayo de sistematización.
- GARCIA VILLANUEVA, I.; RUIZ VAL, E.: La producción cerámica de época islámica en la ciudad de Valencia: los alfares de la C/ Sagunt, 127.
- LUNA OSUNA, M.D.; MURILLO REDONDO, J.F.; FUERTES SANTOS, M. DEL CAMINO: Aproximación al estudio de la cerámica de Córdoba: las excavaciones en el huerto de San Pablo-Palacio de Orive.
- MARINETTO SANCHEZ, P.; FLORES ESCOBOSA, I.: Fuentes y pilas de abluciones realizadas en cerámica.
- MOLERA, J.; PRADELL, T.; PEREZ, J.; VENDRELL, M.: Produccions de tallers ceràmics islàmics i mudèjars a la Mediterrània occidental: trets generals i evolució tecnològica.
- FILI, A.; MESSIER, R.: Les céramiques d'importation a Sijilmassa.
- LESNES, E.: La ceramica medievale proveniente dai pozzi e dai silos arabi di Palermo (X - XI secolo).
- BUGALHAO, J.; FOLGADO, D.: La Banlieue occidentale de la Lisbonne islamique: urbanisme et production céramique.
- LUZIA, I.: Duas Lixeiras Almóadas de Centro Histórico de Loulé (Portugal).
- TAOUCHIKT, L.: La poterie post-médiévale de Sijilmassa.
- VILLENEUVE, E.; VOGT, C.: Tell Arqa. Evolution de la céramique du IVe au XIIIe siècle.

Dernières découvertes

- BORBOUDAKIS, M.: Poterie glaçurée provenant des epaves a Dia (Crete).
- MARKE, E.; CHEIMONOPOULOU, M.: Céramique de la période paléochrétienne trouvée pendant les fouilles a Louloudiés, Piérie.
- AL-MAQDISSI, M.: Matériel funéraire romano-byzantin de la Syrie Centrale (Emese)
- FILLOY NIEVA, I.; ZUBILLAGA, E. G.: El Final de la romanidad en Alava. Cerámica de los siglos V y VI d. C.
- ZUBILLAGA, E. G.: Céramique médiévale dans la contrée de la Sonsierra Riojana (Espagne): Bilan d'une enquête d'archéologie extensive.
- CARVALHO, A. R.: Cerâmica islâmica do Baixo Sado Atlantico.
- ADROHER AUROUX, A. M.; LOPEZ MARCOS, A.; LOPEZ PERTIÑEZ, M. C.: Nuevo sistema de clasificación a los problemas de las producciones y variantes regionales. El caso de Guadix (Granada, España).
- CAVALEIRO PAIXAO, A.; FARIA, J. C.; CARVALHO, A. R.: Cerâmicas islâmicas do Castelo de Alcácer do Sal.
- LIMA, A.; SILVA, A. M.; RIBEIRO, M.; DORDIO, P.; TEIXEIRA, R.: Une séquence d'assemblages céramiques médiévaux et modernes de la ville de Porto (Portugal): comptages et lignes d'évolution.
- STARIDA, L.: Poterie en sgraffito meso-byzantine trouvée a Hérakleion (Crete).

Posters

- BOUTTEVIN, C.; LEAL, E.: Céramiques communes byzantines (VIe - VIIe siècles) de la Place des martyrs, Beyrouth (site 002 et 026).
- COLL RIERA, J.M.; ROIG BUXO, J.: Cerámicas reducidas de cocina de la antigüedad tardía en la Catalunya Oriental (ss. V-VII).
- CORDOBA, R.: La cerámica bajomedieval de Córdoba: ensayo de clasificación tipológica.
- LOPEZ TORRES, P.; RUEDA GALAN, M. M.: La loza de mesa sevillana del XIV (El yacimiento de la Florida).
- MESQUIDA GARCIA, M.: Los alfares de Paterna. Cuatro siglos de producción (XIII-XVI s.). Estado de la cuestión.
- RIU DE MARTIN, M. C.: Cerámica verde-manganeso localizada en Cataluña (siglos XIV-XV): elementos decorativos.

ROIG BUXO, J.; COLL RIERA, J.M.: El registro cerámico de l'assentament altonmedieval de Castellar Vell (Castellar del Valles, Barcelona) Siglos X-XI.

BAKIRTZIS, Ch.: Céramique avancée et céramique a la main; trouvailles a Amphipolis (Grèce du Nord).

BLONDÉ, F.: Céramiques d'usage quotidien d'une maison détruite vers 620 a Thasos (Grece du Nord).

GUINI-TSOFOPOULOU, E.; CHALKIA, E.: Céramique paléochrétienne d'Attique du Sud-Est.

ALMEIDA FERREIRA, M.: Les trouvailles céramiques du Terreiro da Erva: témoin de la tradition séculaire de la production de faïence a Coimbra.

VROOM, J.: Broken Pieces of Pottery and Habitation History in Medieval Boetia (Greece).

GOBBO, V.; SACCARDO, F.: Ceramiche bizantine ed islamiche da un recente scavo archeologico nell'antica Heraclia (Venezia).

KALAMARA, P.: Céramique byzantine trouvée a Monemvasie.

PARMAN, E.: Medieval Byzantine Ceramics Found in the Istanbul (Constantinopolis), Antalya (Attaleia) and Bodrum (Halikarnassos) Museums and Storages.

Comunicacions

Temes	Comunicacions	%
França	1	0,8 %
Orient	1	0,8 %
Generalitats	3	2,4 %
Portugal	5	4,0 %
Itàlia	7	5,6 %
Magrib	8	6,4 %
Espanya	16	12,8 %
Al-Andalus	17	13,6 %
Bizanci	67	53,6 %
TOTAL	125	100 %

Participants per països

País	Número	%
Albania	1	0,56 %
Alemanya	1	0,56 %
Austria	1	0,56 %
Holanda	1	0,56 %
Israel	1	0,56 %
Siria	1	0,56 %
Suïssa	1	0,56 %
Tunissia	1	0,56 %
Ukraina	1	0,56 %
Sèrbia	2	1,12 %
Turquia	2	1,12 %
USA	3	1,68 %
Xipre	3	1,68 %
Sense identificar	4	2,24 %
Bulgària	4	2,24 %
Marroc	4	2,24 %
Gran Bretanya	5	2,80 %
Portugal	18	10,11 %
Itàlia	23	12,92 %
Grècia	25	14,04 %
França	26	14,60 %
Espanya	50	28,08 %
TOTALS	178	99,91 %

RESUMEN

Los Congresos de Cerámica Medieval del Mediterráneo iniciados en 1978 han significado un importante acicate en el campo de la investigación ceramológica. A medida que distintos países han acogido las diferentes convocatorias el número de investigadores y materias se ha multiplicado de manera evidente. En el presente trabajo se ofrece un resumen bibliográfico de los temas tratados y a la vez se destaca la importancia de aquellos referentes a Mallorca que se han defendido prácticamente en todas sus ediciones. Sea pues este resumen un avance de lo que puede significar la próxima reunión a celebrar en Mallorca en 2003.

ABSTRACT

The Congresses on Medieval Mediterranean Ceramics, first held in 1978, represent an important incentive in the field of research into the field of ceramics. As representatives of different countries have gradually joined the different editions of the congress, the number of researchers and fields of investigation have multiplied in a way that is clearly evident. This article contains a bibliographical summary of the different subjects dealt with. It also emphasizes the importance of those talks referring to Majorca, which have featured in almost all the editions of the congress. This summary is therefore a possible prelude to the next congress in Majorca in the year 2003.